

İKİZTEPE KAZISI VE SAMSUN BÖLGESİ ARAŞTIRMALARI (1977) ¹

Prof Dr. U. Bahadır ALKIM

Türk Tarih Kurumu, Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve İstanbul Üniversitesi adına Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'ın başkanlığı altında Doçent Dr. Önder Bilgi, Handan Alkım (Koordinatör), Yüksek Mimar Dr. Günhan Danışman, Sarpol Başar İzgiz (Arkeolog • Desinatör), Sümer Atasoy (Arkeolog, Bakanlık Temsilcisi), H. Becker (Münih Üniversitesinden misafir üye), Aslıhan Yener (Arkeolog), Sait Başaran (Uzman Restoratör), Zeynep Sarı (Arkeolog), Cenk Alpak, Suat Kongaz, Sabri Kızıltan, Gülsün Umurtak, Vuslat Ünal, Ali Rıza Ta- vakkuli, Christopher Hulin (Liverpool Üniversitesinden) ve Gülcan Ata- soy'dan oluşan bir kurul tarafından hem Bafra İkiztepe kazısına hem de Samsun bölgesindeki topraküstü araştırmalarına 6 Temmuz• 12 Eylül 1977 tarihleri arasında devam edildi ve ayrıca İkiztepe'nin Kültür katla- rını arkeomanyetik yöntemle tarihlendirebilmek için gereken ilk çalış- malara başlandı. ²

A. İkiztepe'deki kazılar

Dört doğal yükselti üzerinde oluşan bu höyüğün Cıkiztepe 1. il. 111. iv) dört yükseltisinde de kazılar geliştirildi.

1 - **İkiztepe I'de**: Çalışmalar Dr. Önder Bilgi'nin gözetimi altın- da yapıldı. Amaçlar : 1974'de saptanmış olan Kat I'deki (= Geçiş **Ca-**

(¹) 1977 dönemi Samsun bölgesi araştırmalarımız ve İkiztepe'deki kazılarımız **vesile-** siyle Bilim Kurulumuza ilmi ve idari bakımdan büyük yardım ve kolaylık sa.ğlayan Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne, Genel Müdür Başyardımcılığına, **Ka-** zılar Şubesi Müdürlüğüne, Samsun Valiliğine, Samsun Müzesi Müdürlüğüne, An- kara Anadolu Uygarlıkları Müzesi Müdürlüğüne, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Mü- dürlüğüne, Bafra Kaymakamlığına, Bafra İlköğretim Müdürlüğüne, İkiztepe köyü Muhtarlığına, İkiztepe Köyünden Hüseyin Karapaca'ya ve kazı alanları için **kira-** ladığımız tarlaların sahiplerine içten teşekkürlerimizle sunmayı zevkli bir boro saymaktayız.

(²) Türkiye Turing ve Otomobil kurumunun bu dönemde de mali katkısını **kazandık.** Yurdumuzun turistik ve arkeolojik konu ve sorunlarına çeşitli yönlerden **değerli** hizmetlerde bulunan adı geçen Kuruma bu **vesile ile** şükranlarımızı **tekrarlanz.**

ğı = «Er - Hitit» Çağı) altı evresinin varlığının doğrulanması, «Geçiş Çağı» yerleşmesinin yayılışı ve «Geçiş Çağının», hemen altındaki Eski Tunç devri ile olan bağlantısının açıklanması.

İkiztepe l'in tepe kesiminin hemen kuzeyinde ve kuzey doğrultu- sunda 5 x 5 m. boyutunda 10 grid -karesinden oluşan 250 m² lik bir alan açıldı. Bu grid karelerinin üçünde 1974'de (A=Sondajı). birinde de 1975 ve 1976'da (A - Sondajı) çalışılmıştı. 1977'de ise hem adlarını zik- ettiğimiz kareler, hem de bunlara ilâveten altı kare kazıldı (= H - Son- dajı).

Daha geniş bir sahada ayrıntılı olarak çalışabilmek için 1974 ve 1975 dönemlerine ait grid -karelerinin aralarındaki birer metre genişli- ğinde olan ayırıcı dilimler kaldırıldı ve yeniden açılan grid - karelerinde kuzey - güney doğrultusunda ayırıcı dilimler bırakılmadı, böylece 10 x 25 m. boyutunda bir alan elde edildi.

Derinleşme sırasında 1974'de Kat l'e ait saptanmış olan **altı evrenin** varlığı doğrulandı ve Kat il ile Kat l'in bağlantı durumu gözlemlenebildi.

Kat l'in evrelerinde bulunan keramik, bundan önceki dönemlerde de olduğu gibi, Boğazköy - Büyükkale kuzey - batı yamaç kazısının 8 b, 8 c, 8 d ve özellikle 9. katında, yine Büyükkale'nin iv. ve özellikle V. katında, Kaneş Karumu'nun iv. 111. ve il. katlarında meydana çıkmış olan çanak - çömleğe form ve yapılış bakımından dikkat çekici bir benzerlik göster- mektedir. İkiztepe 1, kat l'in hemen bütün evrelerinde Eski Tunç III'e ait kap parçalarına da rastlanmış olması, Eski Tunç 111 geleneğinin bir müd- det daha devam edegeldiğini ya da «Geçiş Çağı» keramiğinin sahibi olan kavmin Eski Tunç 111. keramiğinin sahibi olan kavim ile belirli bir süre daha birlikte yaşamış olduklarını olası kılmaktadır.

«Geçiş Çağı» küçük buluntularının bazıları şunlardır : Çok sayıda, pişmiş topraktan yapılmış tezgôh ağırlığı, sade ve üzeri oyuk bezekli, ağırşaklar, bronzdan başsız ve başlı iğneler, ok uçları, saplayıcı bir silah (savaş baltası), kemik bızlar, üzerinde geometrik oyuk bezek bu- lunan bir damga mühür (kırık, pişmiş topraktan), bir hayvan figürünü par- çası ve bir perdah taşı,

H - Sonda)ında Kat l'in altındaki Kat II'ye (= Eski Tunç Çağına) ulaşıldığı vakit daha fazla derinleşilmediği ve kazı durdurulduğu için Kat II'nin evreleri bu dönemde açıklanamadı. Bununla birlikte adı geçen çağın sonlarına ait keramik türünün çeşitli parçalarının bulunduğunu belirtmek isteriz; söz konusu çanak - çömlek gerek form ve gerek ha- mur bakımından Orta Anadolu'nun kendisi ile çağdaş keramiğe ben- zerlik göstermektedir. Küçük buluntulara gelince, bunlar arasında pişmiş

toprakta yapılmış bir figürini özellikle zikretmek isteriz : kum saati biçiminde soyut- şematik bir kadın idolü (yük. 4.5 cm, kalınlık 1.7 cm, genişlik 5.4 cm, baş için hazırlanan çukurcuğun çapı 0.8 cm), başı geçme, baş maalesef bulunamadı, ön yüzünde belirgin küresel kabartma halinde sadece iki göğüs işlenmiş. Güney - batı Anadolu'da Geç Neolitik çağda

Hacılar'ın VI. katında (örneğin krş. „J. M e l l a a r t : **Excavations at Hacılar** il, Edinburg 1970, Lev CLX, f ve res. 233, sıra 1, sıra 6), Balkanlarda Romanya'da Gumelnitsa'da (örneğin krş. H. M ü l l e r - K a r p e : **Handbuch der Vorgeschichte** il, **Text**, s. 470, No. 194 ve **Tafeln** Lev. 165, L 1) pişmiş toprakta yapıma örneklerine rastlanan, nerede bulunduğu bilinmeyen taşta yapıma örnekleri de olan (bk.Art **and Culture of the Cyclades** (yayınlayan J. Thimme Karlsruhe 1977, s. 576 ve s. 409'daki No. 578,579), alabasterden yapıma benzeri ise Tepe Hisar 111 C katında meydana çıkarılmış olan (krş. E. F. S c h n i d t ; **Excavations at Tepe Hisar Damghoi**, Philadelphia 1937, s. 191 ve Lev. XLVII, H 3500 [= s. 192, res. 114]) İkiztepe'de bulunmuş olması üzerinde durulması gereken bir önem taşımaktadır. Buradaki kısa raporumuzda konuyu ayrıntıları ile ele almak olanak dışıdır.

2 - İkiztepe IV'de (I - Sondajı)

İkiztepe I'in eteğinden kuş uçuşu 70 m. kadar kuzey-batıda bulunan ve bu günkü ova düzeyine göre yüksekliği 16 m. olan bu yükseltinin kültürel niteliğini saptamak amacıyla 5x5 m. boyutunda bir deneme kazı - sına girildi. Yüzeyde, Eski Tunç il - III'e ait bir miktar kap parçaları bulundu. Ancak bir az daha derinleşilince ana toprağa ulaşıldı, 1 m. daha derinleşildi ve ham toprağın devam ettiği görüldüğü için kazıya son verildi. Yüzeydeki keramik kırıklarının, yandaki diğer iki yükseltiden sürüklenerek buraya geldiği anlaşılmaktadır.

3 - İkiztepe III'de (J - Sondajı)

İkiztepe IV'ün kuş uçuşu 100 m. kadar kuzey-doğusunda ve İkiztepe II'nin de yaklaşık olarak 55 m. kuzey - kuzeybatısında bulunan bu yükseltinin güney - batı kesiminde stratigrafik durumun açıklanması için 5x5 m. boyutunda iki grid - karesinden oluşan 50 m²'lik bir alanda deneme kazısına girildi. Gerek doğal ve gerek çift sürme sonucu oluşan aşınmadan etkilenen İkiztepe III'ün üst yüzeyinde Eski Tunç il - III'ün çanak - çömlek parçaları arasında «Geçiş Çağına» ait çarkta yapılmış ve dibi ip ile kesilmiş bir köse de bulundu. Buna göre, üst evrenin - **tıpkı** İkiztepe I'de olduğu gibi - Eski Tunç il - III ile birlikte görülen «**Geçiş Çağına**» ait evrelerden birine, ya da Eski Tunç il - III'ün engeç **evresine**

maledilme olasılığı düşünülebilir; ancak erozyonun ne dereceye kadar yıkıcı olduğu bilinemediği için bu konuda kesin bir yargıya ulaşılamıyacağına da belirtilmesi gerekir.

üstteki bu evrenin hemen altında, birbirinden yangınla ayrılan üç evre saptandı ve 8.49 m. de ana toprağa erişildi (En üstteki kazı baş- langıç alanının kotu : 12.30 m.J. Bu üç evrenin hepsinde Eski Tunç il - III Çağının kaba ve özensiz keramiği meydana çıkarıldı. Küçük buluntuların bazıları : pişmiş topraktan yapılmış çok sayıda tezgôh ağırlıkları ve sapan taneleri ağırşaklar, kemik bızlar, çakmak taşından bir kaç ölet, boynuzdan bir çekiç ve çeşitli bronz eserler (iğne, balta, halka v.b.).

Bulunan özensiz kaplar ve diğer eserler burada mütevazi bir yerleşmenin yaşamış olduğuna tanıklık etmektedir.

4 - İkiztepe II'de (B - Sondaj)

Gerek Eski Tunç I'nin en eski evresini ve gerek onun altındaki kül- türel durumu ayrıntılı olarak açıklamak amacıyla, Handan Alkım'ın yönetimi altında, hem 1976'da açılmış olan grid - karelerinin 7'sinde hem de bunlara güney yönde yeniden eklenen 4 grid karesinde olmak üzere toplamı 275 m²'ye ulaşan bir kesimde çalışıldı. Gecen yılda olduğu gibi, bu dönemde de karelerin kuzey - güney doğrultusunda 1 m. kalınlığındaki ayırıcı dilimler muhafaza edildi ve fakat doğu - batı doğrultusunda ayırıcı dilim bırakılmadı, böylece alanın batı kesiminde 5X35 m. ve onun doğu bitişiğinde de 5X20 m. boyutunda iki kazı alanı seçildi. Sonuçları şöyle sıralayabiliriz :

a) Kat il. evre 6

Grid - karelerinin 8'inde bu evrenin genellikle bastırılmış topraktan yapılmış tabanları saptandı. Tabanların üzerinde kalın **pise** parçalarının, bazılarının üzerinde de - dikeç altı vazifesini gördüğü anlaşılan - yassıca taşların bulunması; ve tranşe kenarlarındaki kesitlerde de dikey olarak inen ağaç dikeç izlerinin meydana çıkması, ahşap mimarlığın uygulandığını kanıtlamaktadır.

Bu evrenin elle yapılmış keramiğinde «bitki ve mineral katkılı» (= hamur 4) ve değişik bir tür olarak ortaya çıkan «sırf mineral katkılı» (= hamur 7) olmak üzere iki tür hamur kullanılmıştır. 1974 döneminde dar bir alanda derinleşilip Kat il, evre 6'ya inildiği vakit yine aynı çeşit çanak - çömleğe rastlanmıştı. Bu Kat il, evre 6'da hem Eski Tunç I'nin başına ait keramiğin hem de tamamiyle değişik hamur ve formlardaki kap parçalarının bir arada bulunuşu, söz konusu evrenin Kalkolitikten **Eski Tunç** çağına geçiş devresini simgelediğini olası kılmaktadır. Küçük buluntulardan bazıları : Çakmaktaşı ve obsidienden bıçak kırıkları, kemik ağırşak ve bız, boynuzdan bir çekiç ve bronzdan çeşitli eserler (iğne, bilezik parçası v.b.J. pişmiş topraktan sapan taneleri¹ ve tezgôh ağırlıkları.

b) Kat 111. ve evreleri

Söz konusu kata ait 7 evre saptandı.

Kat 111. evre 1 : Kat il, evre 6'nın altında kuzey - güney doğrultusunda dört grid - karesinden oluşan 4 x 2 O m. boyutundaki alanda büyük bir ahşap yapının kalıntıları meydana çıkarıldı. Bir kaç mekandan oluşan bu binanın şiddetli bir yangın geçirdiği görüldü. Taban üstüne belirli aralıklarla yassıca taşların konulması, bunların üzerine yatay ağaç hatlarının yerleştirilmesi, yatay hatların dikey hatlarla çatkılanması ve gerektiğinde toprağa çakılan ağaç dikeçlerin de kullanılması yöntemi ile bu yapının inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır; gerçekten kazı sırasında **in situ** olarak bulduğumuz yassı temel taşları, kömürleşmiş bazen de çürümüş yatay ve dikey hatlar ve yer yer 1.25 - 1.40 m uzunlukta olup toprak içine çakılan dikey dikeç izleri böyle bir tekniğin uygulandığını kanıtlamaktadır.

Kat ili, evre 1'de açığa çıkarılan keramiğin hemen hepsi «mineral katkılıdır» [= hamur 7), ancak çok az sayıda «bitki ve mineral katkı» hamurla [= hamur 4) yapılmış kaplara da rastlanmıştır. Gerek stratig- rafik durum ve gerek keramiğin değişmesi nedeni ile **Kat il**, evre 6'nın altındaki bu kültürü Kalkolitik olarak niteledik. Küçük buluntulardan bazıları: Cakmaktaşıdan özenle yapılmış bıçaklar, bir kaç obsidien alet, pişmiş topraktan halkalar, sayıları 158'e ulaşan sapan taneleri, ağırlıklar bir bronz bilezik parçası v.b. Bunlar arasında pişmiş topraktan yapılmış bir figürini özellikle belirtmek isteriz : Figürinin yüksekliği 7 cm., kalınlığı 1 cm. ve kalca kesiminde genişliği 2,5 cm. dir. sivri ve arkaya yatık başı vardır, boynu uzundur. gözleri birer küçük oyuk ile gösterilmiştir, burnu sivri ve kabartma, halindedir, el ve ayaklar belirlenmemiştir, boyundan karnın üst kesimine kadar kabartma halindeki dört sıra şerit bezekler vücudu sararak çevrelemektedir, bunların en altta olanı yalnız vücudun ön tarafında her iki yanından aşağıya doğru beşinci bir kabartma şeridi halinde sarkarak bir kavis oluşturmaktadır, şeritlerin hepsinin üzerinde bezekleme amacıyla yapılmış çukurcuklar vardır. Bu eser, Eski Anadolu'nun idol repertuarının alışılmamış bir örneğini temsil etmekte ve yine ayrıntılı bir araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Kat 111. evre 1'deki büyük binanın kuzey kesimi dikeçler üstünde ve kalınlığı 2 m. ye ulaşan bir kum birikintisi üzerinde inşa edilmiştir. Bir taşkın sonucu oluştuğu anlaşılan bu kum birikintisinin içinde çok sayıda büyükbaş hayvan kemikleri, yine çok sayıda keramik parçaları, küçük buluntular [sileks ve obsidien aletler, kemik bızlar, bronz eserler, pişmiş topraktan sapan taneleri v.b.) açığa çıkarılmıştır.

Kat 111. evre 2 : Kazı alanının güneyinde bu evreye ait yanmış bir ahşap yapı kalıntısı ve ona ait taban bulundu. Çanak - çömleğin tümü mineral katkıdır. İki sileks, bir kuvars ve bir obsidien ölet ufak buluntular arasındadır.

Kat ili. **evre 3 :** Kazı alanının en kuzeyinde ve en güneyinde yer alan iki grid - karesinde saptandı; bunlara ait yangın geçirmiş birer ahşap yapı kalıntısına da rastlandı. Keramik tamamıyla mineral katkıdır. Küçük buluntuları, pişmiş topraktan bir kaç sapan tanesi, dört bronz iğne, boynuzdan bir çekiç.

Kat 111. evre 4 : Kazı alanının en kuzeyindeki grid karesinde Kat ili, evre 3'ün altında bir yangın molozu kaldırıldıktan sonra Kat ili. evre 4'e ait bir mekân kalıntısı ve onun bastırılmış toprak tabanı meydana çıkarıldı. Bu evrenin kaplarının hepsi yine mineral katkı hamurla hazırlanmıştır. Özenle yapılmış taş bir baltayı küçük buluntu olarak zikretmek isteriz.

Kat 111. evre 5 : Kat 111. evre 4'ün altındadır. Yangın geçirerek harap olmuş bir mekânın yıkıntısı saptandı. Keramik tamamen mineral katkıdır. Ufak buluntuları : Cakmaktaşından öletler, kemik bızlar, bronzdan bir iğne (kırık), bronzdan **bir balık oltası iğnesi**.

Kat 111. evre 6 : Bir önceki evrenin hemen altında yer almaktadır. Bu evreye ait yine yangından etkilenmiş bir mekânın yıkıntısı, devrik pise parçaları ve kalın sıvalı tabanı açığa çıkarıldı. Kapların hepsi yine mineral katkı hamurdandır. Pişmiş topraktan sapan taneleri, bir kemik iğne, özenli işçilikte bir sileks bıçak, kırık bir kaç obsidien ölet, bronz bir iğne (kırık) ve bronz bir boncuk ufak buluntular arasındadır.

Kat 111, evre 7 : Bir öncekinin altında olan bu evrede yine yanmış bir mekâna, bunun kalın döşemesine ve **pise** kırıklarına rastlandı. Keramiğin aynı surette mineral katkı olduğu görüldü. Ufak buluntuları, pişmiş topraktan sapan taneleri, bir kemik bız ve küçük şekilsiz bronz parçaları.

Kat 111. evre 7'nin yıkıntıları kaldırıldıktan sonra derinleşildi ve 12.50 m.'de ana toprağa ulaşıldı (İkiztepe II'nin bu günkü ova düzeyine göre yüksekliği : 22.54 m.).

Kalkolitik olarak nitelediğimiz Kat III'ün bütün evrelerinin keramiği, yukarıda da belirttiğimiz gibi, gerek form ve gerek hamur bakımından değişik bir tür gösterir; bu hamur (hamur 7) sırf mineral katkıdır, özenle hazırlanmıştır, iyi pişirilmiştir, çoğunluğunun dışı perdahlıdır, rengi genellikle siyahımsıtrak gridir, kırmızımsıtrak kahverenginde olanları da

vardır. Kat II'de raslanan bezeklerden hiç biri Kat ili çanak - çömleğinde görülmez, kaplar genellikle bezeksizdir, ancak bazılarının üzerinde ince band rölyeflerinden oluşan bezekler vardır; bu rölyef bezekleri çoğunlukla kavis biçiminde düzenlenmiş olup kavsin hemen karşı ortasında gözü andıran ufak bir kabarıklık bulunmaktadır (insan çehresi?) ; keramik parçalarından birinin ağzının dış yüzeyinde ise birbirine paralel belirli uzunlukta dikey rölyef bezekleri mevcuttur. Bundan başka Kat ili keramiğinde, bu kısa raporumuzda ayrıntılarına girme olanağını bulamadığımız değişik ve ilginç bir kulp türü de ortaya çıkmıştır. Böylece, İkiztepe II'nin Kat ili Kalkolitik çanak - çömleği Eski Anadolu keramografyasına ışık tutan katkılar sağlamaktadır.

B. Arkeomanyetik yöntemle yaş tayini çalışmaları.

Bu konu ile ilgili olarak ilk hazırlıklar misafir üyelerimizden jeofizik uzmanı Helmut Becker tarafından yürütüldü ve incelemeleri geliştirebilmek amacıyla gereken miktarda örnekler, mahalinde alındı.

C. Samsun bölgesinde topraküstü incelemeleri.

1977 döneminde Samsun'un yakın dolayları araştırıldı. Samsun'un kuş uçuşu 10 km. kuzey-batısında ve Karadeniz'in 2 km. kadar güneyinde Kümbet Tepe adlı bir höyük yerleşmesi bulduk; toplanan çanak-çömlek parçalarına göre bunun Eski Tunç, «Geçiş Çağı» (= «Er - Hitit»), Demir Çağı, Hellenistik - Roma ve İslâmi devirlere ait olduğu anlaşıldı.

Yine Samsun'un kuş uçuşu 20 km. kadar güney - güneydoğusunda ve bu günkü Çayırkent bucağının da 7 km. güney - güneydoğusunda Diklim Tepe adını taşıyan başka bir höyük bulduk ve üzerinden Eski Tunç, Frtg (?) ve Hellenistik devre ait keramik parçaları topladık.

Bu suretle, 1971, 1972, 1973, 1975 1976 ve 1977'de Samsun'un bu günkü il sınırları içinde Kurulumuzca bulunan ve arkeoloji literatüründe adlarına rastlanmayan eski yerleşmelerin sayısı 59'a yaklaşmış oldu.

Gelecek dönemlerde Samsun bölgesinde geliştireceğimiz topraküstü araştırmaların ve İkiztepe'de daha geniş çapta sürdürmeyi öngördüğümüz kazıların Karadeniz'in bu orta kesiminin gerek İç Anadolu ve Batı ile olan ilişkilerini ve gerek Kalkolitik, Eski Tunç ve Geçiş Çağlarındaki önemini acıklıyan belgeler vererek çeşitli sorunların aydınlanmasına katkıda bulunmaya devam edeceğine ummaktayız.

